

NŐI SZEREPEK ÉS NŐI SZEREPLŐK ÉRTELMEZÉSI LEHETŐSÉGEI A SHERLOCK HOLMES TÖRTÉNETEK ÉS ADAPTÁCIÓKBAN

ROSTÁS ÉDUA¹

BEVEZETÉS

Sir Arthur Conan Doyle² a viktoriánus és Edward-kori Anglia maradandó alakjait teremtette meg, amikor kiadta első, *Study in Scarlet*³ címet viselő Sherlock Holmes regényét, melyet később több kötetnyi elbeszélés és újabb regények követtek. Az egyes eseteket leíró történetek a kivételes logikát illusztráló nyomozások bemutatása mellett a 19. századi viktoriánus Anglia társadalmának működését is az olvasó elé tárják. A megfigyelések és következtetések részletes képet rajzolnak a londoni utcák forgatagáról, az öltözködési szokásokról, valamint a normatív kulturális szabályrendszeréről. Jelen kutatás középpontjában ezek a szociokulturális jellemzők állnak, melyek között időről időre különféle nőképek sejlének fel, rávilágítva a korabeli női szerepekre és társadalmi viszonyokra. A nyomozás azonban nem ért véget az író halálával. Egy legenda született, akinek kalandjairól mára számtalan új történet, adaptáció született, nemcsak könyv, de képregény, mozgófilm és animáció formájában is. Az emberek újra és újra megidézik, megújítva alakját, hogy lehetetlennek tűnő esetek nyomába eredjen.

A tanulmányban arra keresem a választ, hogy milyen kapcsolat van a Doyle által írt történetek és a modern kori adaptációk között? Milyen szerepük van a nőknek a karakter- és korábrázolás szempontjából? Változnak-e ezek térben és időben? Ennek megfelelően a tanulmány a társadalmi nemi szerepekkel és kapcsolatrendszerekkel, valamint a karakterábrázolás genderjellemzőivel foglalkozik, melyek hipotézisem szerint függnak a térben és időben változó szociokulturális kontextustól, ezzel új értelmezési lehetőségeket, intertextuális olvasatokat biztosítva a modern kori adaptációk női szerepeinek és női szereplőinek ábrázolásánál.

¹ ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskola, Interkulturális nyelvészet PhD-program, doktorandusz hallgató, Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézet tudományos segédmunkatárs, e-mail cím: boledua@uni-miskolc.hu, postai cím: 3515 Miskolc-Egyetemváros, B/2 ép. 307.

² Sir Arthur Conan Doyle vezetéknevére többféle módon is hivatkoznak a szép- és szakirodalomban. Ennek oka, hogy az író *Arthur Ignatius Conan* keresztnéven és *Doyle* vezetékneven jegyezték be születésekor, azonban műveinél többször vezetékneve részeként használja a *Conan* nevet. Ezt támasztja alá az is, hogy felesége a Jean Conan Doyle nevet vette fel. Mindezek ellenére az angol nyelvű irodalmi lexikonokban (többek között a *The Cambridge Guide to Literature in English*; *Encyclopedia Britannica*; *Merriam-Webster's Encyclopedia of Literature*) és a felhasznált szakirodalom jelentős részében Doyle-ként említik. Így a tanulmányban – követve a szerzőről szóló diskurzust – nem Conan Doyle-ként, hanem Doyle-ként hivatkozom az íróra.

³ A vizsgált irodalmi műveket és adaptációit az eredeti, angol nyelvű címmel említem a tanulmányban az egységes hivatkozás megőrzése végett. Ennek oka az, hogy a magyar nyelvű kiadások esetében több eltérő címváltozat is kialakult, a filmes adaptációk esetében pedig nem minden esetben érhető el még magyar nyelvű fordítás.

SHERLOCK HOLMES TÖRTÉNETEK TÉRBEN ÉS IDŐBEN

Ahhoz, hogy a bevezetésben feltett kérdésekre válaszolni lehessen, először az eredeti művek és az adaptációk térbeli és időbeli viszonyát, valamint az összevethetőségük szempontjait kell megvizsgálni, melyek segítségével kijelölhetővé válik a művek vizsgálati korpusza.

A 19. század végén, 1887-ben jelent meg Sir Arthur Conan Doyle *Study in Scarlet* című regénye, melyben életre hívta Anglia mára világhírű konzultáló detektívjét, Sherlock Holmes-t. Doyle összesen négy regény és 56 rövid elbeszélés keretében engedett bepillantást a detektív életébe, következtetési módszerébe. Az elbeszélések közül többet George Newnes közölt elsőként *The Strand* című havilapjában. A szövegek mellett pedig Sidney Paget illusztrációin elevenedtek meg először a szereplők.

A 20. század magával hozta egy új médium, a mozgókép térhódítását, ami szinte azonnal elérte Doyle műveinek világát is. A grafikus ábrázolások vizuális kontextust teremtve egészítették ki az olvasott szövegeket, melyet jól bizonyít az is, hogy a Pagett által megrajzolt alakok a filmvásznakra is átkerültek. Az első némafilm-adaptációt 1900-ban készítették az Egyesült Államokban *Sherlock Holmes Baffled* címmel. Egy évtizeddel később, 1912-ben már egész estés némafilmet forgatott Georges Tréville *The Copper Beeches* címmel. Ezután számtalan filmadaptációt készítettek és készítenek jelenleg is; kezdetben fekete-fehér némafilm, majd hangosfilm formájában. Később megjelentek az első színes filmek, ma pedig már digitális technika és nagysebességű kamerák segítségével forgatják a legújabb feldolgozásokat, többek között a brit *Sherlock* és az amerikai *Elementary*, illetve a Guy Richie rendezésében készülő *Sherlock Holmes* mozisorozatot.

A vizsgálati korpusz alapjául a Doyle által írt szövegeket, valamint a Steven Moffat és Mark Gatiss által gondozott *Sherlock* című brit sorozat epizódjait (és ezek szöveggönyveit) választottam. A választást egyrészt az indokolta, hogy a Moffat és Gatiss is a brit kultúra képviselői úgy, mint Doyle. Másrészt a sorozatban az egyes epizódok nem csupán újradjátják az eredeti történeteket új színészekkel, hanem a karakterekkel együtt modernizálják és aktualizálják azokat a 21. századi Angliába, ezzel párhuzamokat hozva létre a szöveges és audiovizuális korpuszok között. A vizsgálat szűkebb keretként egyetlen történetet – Doyle 1891-ben megjelent *A Scandal in Bohemia* című elbeszélését és a sorozat 2012-ben bemutatott *Scandal in Belgravia* című feldolgozását – választottam, mivel a cselekmények egy olyan esetet vázolnak, melyben a detektív egy olyan női szereplővel találkozik, aki újragondolásra készíti az általa addig állandó érvényűnek hitt női szerepeket. Ezek a kapcsolódási pontok pedig lehetőséget adnak a változó társadalmi és kulturális kontextus összehasonlítására.

TÁRSADALMI SZEREPEK A 19. SZÁZADVÉGI ANGLIÁBAN

A társadalomban, különböző csoportokban betöltött szerepek számos tényező függvényében határozhatók meg. Függenek az egyénről kialakított képtől, a cso-

porton belüli egyének közötti kapcsolati viszonyoktól, valamint hatással van rájuk a társadalmi kulturális érték- és szabályrendszer.

Doyle elbeszélései a viktoriánus és Edward-korabeli Angliában játszódnak, ahol a kulturális hagyományok és a társadalmi szerepek szerint a férfiak foglalták el a vezető pozíciókat, a nőknek pedig alárendelt szerepe volt. John Ruskin, korabeli kritikus szerint a két nem társadalmi szerepei szükségszerűen eltérőek, hogy kiegészíthessék egymást egészszé. A viktoriánus korabeli férfi szerepét így jellemzi: „Főként ő [a férfi – szerző megj.] a cselekvő, a teremtő, a fölfedező, az oltalmazó. Értelme kutatásra és föltalálásra serkenti, esélye vállalatokra, háborúra és viadalra készíteti, mihelyt a háború igazságos és a viadal elkerülhetetlen. [...] A férfinak künn a világban, kemény munkája közben minden vésszel, kísértéssel szembe kell szállani” (RUSKIN, 1889: 135–136, ford. Ruskin, 1911: II. 68). Ezzel szemben „a nő hatalma kormányzásra és nem harczra való – és értelme nem föltalálásra és alkotásra hajtja, hanem szelid rendelkezésre”. Életének központi színtere a biztonságot adó otthon: a béke helye, ahová nem férközhet be az ismeretlen, ellenséges külvilág, és ahol a nő feladata a rend kialakítása, az értékek felismerése, a döntéshozatal. Minden esetben bölcsen kell döntenie, de nem saját tudásának gyarapítása érdekében, hanem azért, hogy mindig férje mellett állhasson (RUSKIN, 1899: 136–138, ford. Ruskin, 1911: II. 68–9). Ez a hierachikus szerepmegosztás egy homogén és erősen maszkulin társadalmi rendre utal, azonban Amanda VICKERY (1993) rámutat, hogy a leírás elsősorban a közép- és felső középosztály normatív szerepköreire utal csak, a kor valójában heterogénebb jelleget mutat. Az ipari forradalom, valamint a technikai vívmányok új irányt mutattak az alkalmazott tudományoknak, a társadalom csoportok egyre rétegzettebbé váltak, és utat nyitottak egy új nőtípus megjelenésének is. A tanult nőének, aki kilép a külvilágba, aki aktív résztvevőjévé válik az eseményeknek, képes irányítani és férjével egyenrangúnak tekinti magát a házasságban. Doyle ebben a környezetben helyezte el szereplőit.

Női szereplők és női szerepek Doyle történeteiben

A krimi műfaji sajátosságainak megfelelően a cselekmények keretét Holmes nyomozásai adják, melyeket a fiktív narrátor, John Watson naplóbejegyzésein keresztül ismerhetünk meg. Az esetek során a jelentősebb ellenfelek (Charles Augustus Milverton, James Moriarty) szerepét mind férfiak töltik be. A nők főként háttérszereplőként vagy ritkán megszólaló mellékszereplőként jelennek meg. Ahogyan a doktor fogalmazott: „ő csupán az eseteket látta a nőkben, s ha figyelemre méltatta őket, csakis azért, mert úgy tartotta, hogy ők a mozgatórugói az eseményeknek: élő bűnjelek, akik nyomra vezethetik őt”⁴ (DOYLE, 2000a: 94). Szinte kizárólag áldozatként vagy szemtanúként vannak jelen a történetekben. Ez összhangban áll a korabeli bűnügyi nyilvántartásokkal és nyomozási konvencióval (HYSELL, 2007: 242). A nőkről jellemzően nem feltételezték, hogy kifinomult és érzékeny termé-

⁴ Több fordítása is létezik az idézett helynek. Az eredeti szöveghely a konkrét utalás helyett körülírást alkalmaz, így Takácsy Gizella fordítása ebben az esetben inkább átiratként fogadható el. Azért vettem be idézetként mégis, mivel a fordító ha nem is szó szerinti, de tartalmi kontextusában helyes szöveghelyet hozott létre.

szetüknek ellentmondva durva és kegyetlen tettekre legyenek képesek, sokszor még akkor sem, amikor tényleg női elkövető állt a bűntény mögött. Kevés olyan esetet jegyez Doyle, ahol tettesként találkozhatunk női szereplővel.

A női szereplők közül két karakter ki kell emelni. Az egyik Mary Morstan, aki rövid ideig visszatérő szereplőként jelenik meg a történetekben (a *Sign of Four* és említésszerűen *A Scandal in Bohemia* művekben). John Watson feleségéeként a RUSKIN (1889) által megfogalmazott normatív viktoriánus korabeli női szerep megtestesítője, aki otthon, biztonságot nyújtó környezetben várja vissza férjét, aki ezalatt a külvilágban mindenféle vésszel és kísértéssel száll szembe. A másik női szereplő pedig nem más, mint Irene Adler, az egyetlen nő, aki képes volt túljárni a Sherlock Holmes csalthatatlan logikáján.

Irene Adler, a „nő”

Adler alakja az *A Scandal in Bohemia* című elbeszélésben a *The Strand* havilap hasábjain jelent meg először, melyet gyakran a hat penny-s lapként vagy a viktoriánus kor átlagemberének újságaként emlegettek. Több tanulmány is foglalkozik a periodika szerzői és olvasói táborával (BEETHAM, 2000), valamint az írások társadalmi reflexiójával. CROMPTON (2011) ezzel kapcsolatban megállapítja, hogy az adott korszakban még található egyezményes terminológia, a társadalmi nemi szerepek és biológiai nem közötti viszonyok még sok esetben tisztázatlanok. Így gyakran választottak irodalmi, elbeszélő formát a nem-normatív genderszerepek bemutatására, melynek példája lehet Doyle elbeszélése is.

A történetben a detektív szembekerül „a férfi felügyelet nélküli előkelő nő” (JANN, 2007: 698), az új nő alakjával. Irene Adler genderjellemzői számos hasonlóságot mutatnak a főhőssel. Olvasott, logikus, a társadalmi hierarchiában felrendelt pozíciója van. „Vasakarató nő. Szépségben tútesz a világ minden asszonyán, ugyanakkor elszántabb, mint bármelyik férfiember” (DOYLE, 2000a: 98). Doyle ezzel egy Holmes-szal egyenrangú karaktert mutat be. Meghatározta a detektív számára vonzó, új nő prototipikus alakját: „ő volt számára az örök asszony. Mindig csak így emlegette: a Nő” (DOYLE, 2000a: 94). Mindazonáltal kivívott státusza nem biztosított, kénytelen egy kompromittáló fényképet magánál tartani, melyeket féltve óv másoktól.

A történetben Holmes cselrel próbálja megtalálni a fenyegetést jelentő tárgyat. Tűzriadót fúj, mivel érvelése szerint „ha egy asszony arról értesül, hogy a házában tűz ütött ki, ösztönösen azt menti, ami számára a legfontosabb. [...]Ennek a készítésnek senki sem tud ellenállni” (DOYLE, 2000a:104). Deduktív okfejtése során azonban a detektív hibázik, mivel nem tesz különbséget a biológiai nem ('sex') és társadalmi nem ('gender') szerepei között, s csak az ösztöntől vezérelt cselekedeteket, valamint a normatív társadalmi szerepeket veszi számba. Nem számol azzal, hogy Adler férfiruhát öltve, álcázva magát Holmes után eredt, hogy megfigyelje a detektív viselkedését. Ha elfogadjuk az elméletet, mely szerint a nonverbális megnyilatkozások, például az öltözet, megjelenés is kulturális identitásjelzőként és kommunikációs aktusként értelmezhető (HUSZÁR, 2009: 73–83), valamint GEERTZ

(2001, idézi BORONKAI, 2006: 79) állítását, hogy „kommunikatív viselkedésünk kognitív és mentális funkciókat hordozó szociális reprezentáció, mely egy kultúra vagy társadalom kollektív tudásának üzenethordozója”, akkor Adler viselkedése nem-normatív gender performanciaként is értelmezhető. Azzal, hogy álcázza magát és férfiruhát ölt, szimulálja a kor normatív maskulin gendertulajdonságait.

Adler más tulajdonságai is eltérést mutatnak a korabeli nőképhez képest. Kommunikációja asszertív, viselkedése maskulin jegyeket hordoz: kilép a nagyvilágba, kezdeményez, aktív résztvevője, alakítója az eseményeknek. Doyle a karakter megformálásával esettanulmányhoz hasonlóan mutatja be a századforduló átalakulóban lévő női szerepeket, az „új nő”, a modern nő megjelenését a nagyvilágban.

TÁRSADALMI SZEREPEK A 21. SZÁZADI ANGLIÁBAN

A jelenkori brit társadalomra hatással vannak a globalizációs folyamatok, a kulturális értékrendek találkozásai, az integrációs törekvések és az egyenjogúsági mozgalmak el- és befogadóbb nézetei. Ilyen például az Európai Unió *gender-mainstreaming* stratégiája is, melyben „az esélyegyenlőségi stratégiák mindkét nemhez tartozó és minden életkorú egyén számára kidolgozzák a képzéshez, a munkapiaci sikerességhez való egyenlő hozzáférést” (HUSZÁR, 2009: 110). Emellett a szigorú genderszerepek normatív mintái fellazulni látszanak, a nemi identitást érintő tabuk is halványulni kezdenek.

A vizsgált sorozat a jelenkori Angliában (ezen belül is főként Londonban) játszódik, ahol a szubkulturális csoportok együttesen jelen vannak ugyanazon társadalmi környezet eltérő csoportrétegeiként. MCCONELL és GINET (1992) szerint a genderviszonyok leírhatók a közösség tagjainak *nőként* vagy *férfiként* való konstruálásával, „és úgy érveltek, hogy ez a konstrukció az egyes nemeken belüli és közötti viszonyok létrehozását is magában foglalja” (WEATHERALL, 2011: 33). A genderszerepek átalakulásának folyamatát CONELL (2000: 53) a következőképpen határozza meg: „A férfiak helyi kulturális dominanciájának megzavarása – azzal, hogy a nők bevonultak a nyílt, közösségi élet színtereire és részt vesznek a felsőfokú oktatásban, valamint összezavarják a szexuális identitásokat – »különc közösségek« kialakulását és a városi értelmiségi réteg átalakulását eredményezte a nagyvárosban.” Ennek következtében differenciáltabbá válnak a női szerepek is. Megerősödik az önálló, művelt nő alakja a maskulin jegyeket (többek között mélyebb hanghordozás, asszertív nonverbális kommunikáció) hangsúlyozva magában. Ezzel együtt megjelenik a szintén önállóságot hangsúlyozó, de erősen feminin jegyeket mutató nő típusa is. Tehát egy olyan kulturálisan sokszínű környezet alakult ki napjainkra ebben a nagyvárosban, mely lehetőséget ad a határátlépésekre: a hagyományos kulturális normák és genderszerepek eltolására, átalakítására. Steven Moffat és Mark Gatiss ebbe a megváltozott londoni környezetbe adaptálták Doyle történeteit.

Női szereplők és női szerepek a *Sherlock*-ban

A sorozatban megjelenő nőalakok ebben az esetben is legtöbbször mellékszereplőként jelennek meg a vásznon, akik közül a visszatérő szereplők háttértörténetet kapnak, majd egy meghatározott ponton kulcsszerepet kapnak az események sorában. Az eltérés magyarázható a filmsorozat műfaji sajátosságaival. Ellentétben az elbeszélő műfajok monologikus leírásaival, a szövegkönyvek – a rendezői utasítások kivételével – dialogikus formában íródnak, ami aktív kommunikációs színteret teremt a szereplők számára. Emellett a történet fokozatosan építkező cselekményt mutat, ezt pedig a szövegírók úgy érik el ebben a sorozatban, hogy látszólag lényegtelen háttérjeleneteket, utalásokat jelenítenek meg, melyekről a mellékszereplő kulcspozícióba kerülése során derül ki, hogy fontos információkkal szolgálnak.

Az adaptációban új női szereplők jelennek meg, akik többek között a Scotland Yardnál nyomozóként vagy az Orvostudományi Egyetem patológiáján dolgoznak. Közös bennük, hogy a 21. századi nagyvárosi környezethez és megváltozott munkaerő-piaci viszonyokhoz igazodnak. Doyle korában még nehezen lett volna elképzelhető nyomozói vagy orvosi, korboncnoki munkakörben nőket alkalmazni, mivel ezek a viktoriánus korban jellemzően férfifoglalkozásoknak számítottak.

A szövegírók emellett több női szereplőt átemelnek az eredeti regényekből és elbeszélésekből. Mrs. Hudson néven jelenik meg a képernyőn a Baker Street 221B lakásának tulajdonosa, Mrs. Turner, akitől Sherlock kedvezményesen bérelheti a lakást, mivel segített a férje elítélésében, neki pedig lehetőséget adott új életet kezdeni azután, hogy egy hírhedt drogbáró felesége és társa volt. Az epizódok során többször megmutatkozik a hierarchiaviszonyok ütközése, miután az udvariasságnak szánt beszédaktusokat a főszereplő többször is félreértelmezi, és szolgálatkészségként kezeli. Így Mrs. Hudson több alkalommal is emlékezteti, hogy ő „nem a házvezetőnője”, hanem a ház tulajdonosa. A másik szereplő, aki Doyle karakterének alteregójaként jelenik meg, Mary Morstan. Itt is John Watson jegyese, majd felesége, azonban szerepe kiegészül. Csak a felszínen marad a klasszikus normatív női genderszerep megtestesítője. A háttértörténet azonban egy önálló, logikus gondolkodó alakját rajzolja ki, akiről később kiderül, hogy korábban hivatásos bérgyilkos volt. Éppen ezért az esetben, melynek középpontjába kerül, kezdetben gyanúsítottként szerepel, és csak később igazolódik, hogy valójában áldozatként érintett, akinek a detektív segítségére van szüksége neve tisztázásában.

Irene Adler, az „új” nő

A Doyle által megalkotott női szereplők közül látszólag az ő szerepe változott meg a legkevésbé az adaptáció során. Megmaradt az erős, független, hatalommal bíró nő alakja, aki bármelyik férfit (és nőt) képes irányítása alá vonni. Az *A Scandal in Belgravia* című epizódban Mycroft Holmes úgy mutatja be, „akit szakmai körökben úgy ismernek, mint »a nő«-t. De számos megnevezése van annak, amit csinál. Ő leginkább úgy hívja magát, hogy »a dominátrix«”⁵. Az új nő elterjedésével már

⁵ A 4.2. alfejezetben található szövegkiemelések Steven MOFFAT és Mark GATISS *Sherlock* című sorozatának A

kevésbé lett volna érzékeltethető alakjának radikális viselkedése a modern kori adaptációban, ezért itt már nem csupán a „vasakarató nő”, hanem a „domina”. A nő, aki bármi áron érvényesíti akarátát, és nem retten vissza semmitől.

A történet alapját itt is a hatalmi viszonyok átrendeződése adja. Adler birtokában olyan fényképek vannak, melyek kompromittálóak lehet egy magas rangú személy számára. Azonban, igazodva a modern korhoz, az adaptációban már a fényképek egy kódolt mobiltelefonban vannak. A mobil a 21. század ikonikus használati tárgya, melyen keresztül tulajdonosa hozzáférhet a világháló információ-tömegéhez, mindeközben magánál tarthat feltűnés nélkül olyan információkat, melyeket nem kíván másra bízni. Másrészt ez az eszközválasztás utal az információs társadalom értékrendjének változására, amelyben a digitális adattárolás és tömeges hozzáférés következtében az információ megszerzése és megtartása vált a hatalmi viszonyokat befolyásoló fő tényezővé. A nyomozás során Sherlock itt is ugyanazt a logikát követi, mint az eredeti történetben: álruhába öltözve tűzriadóval veszi rá a nőt, hogy elárulja a telefon rejtkehelyét, hiszen „Meghallva a füstjelző hangját egy anya azonnal gyermekére figyel. Bámulatos, a tűz hogyan fedi fel azt, ami a legfontosabb számunkra”. A történetben a detektív ugyanazokat a hibákat követi el az okfejtésben, mint Doyle elbeszélésében, mivel a nő több esetben is az általa várttól eltérő módon reagál. A történet végén látszólag Sherlock kerekedik felül és tudja meg a jelszót, mivel miután a normatív mintába nem tudja beleilleszteni a nő viselkedését, rájön, hogy meg kell különböztetnie a tanult és felvett szerepeket a biológiailag ösztönös reakcióktól. Ezzel dekonstuuálja „a nő” vezető szerepét és önállóságát, s mikor könyörgésre készíti, azzal a maskulin genderszerepből való kilépésre készíti. Az epizód záró jelenetében azonban a detektív – korábbi megnyilatkozása ellenére – megmenti a kivégzéstől a nőt, ezzel bizonyítékot szolgáltat arra, hogy Adler pozíciója és identitása valójában változatlan maradt. Ahogyan fogalmazott: „utat török magamnak a világban, és az én trükköm az, hogy el tudom érni, hogy az emberek pontosan akkor és ott legyenek, ahol én akarom. Ez az én szupererőm. Ezt csinálom én.”

ÖSSZEGRZÉS

A tanulmány célja a női szerepek és női szereplők értelmezési lehetőségeinek bemutatása volt a 19. század végi Sherlock Holmes történetek és ezek 21. századi filmes adaptációja, a *Sherlock* című sorozat gender szempontú összehasonlításával. Az eredeti történetek alapján készült számos adaptáció közül kiválasztott korpuszt az indokolja, hogy a cselekmények és szereplők között nagyfokú egyezés figyelhető meg, miközben a szerepek az adott korjellemzők szerint módosulnak. Doyle világa a viktoriánus korabeli társadalom rendjét tükrözi, azonban írásaiban már felbukkannak azok a nem normatív mintát követő alakok, akiknek létezését és viselkedését a társadalom csak idővel képes elismerni. Ilyen az aktív, cselekvő nő

alakja, az önálló nőé, aki saját maga felelős a tetteiért, legyenek azok jók vagy rosszak.

A 21. századi feldolgozásban Moffatnak és Gatissnak már ezzel a megváltozott társadalmi renddel kellett számolnia a *Sherlock* készítése során. Moffat a sorozatban egyrészt kiegészíti, módosítja a női szerepeket, aktualizálja a munkaerő-piaci státuszukat és szociokulturális pozíciójukat. Legtöbbször olyan nőalakokat hoz létre a korábbi nem normatív mintát követő szereplőkből, akik a látszólagos normatív szerepükből – nyíltan vagy titokban – maskulin genderszerep felvételével próbálnak kitörni, a végén azonban kitörési kísérleteik kudarcba fulladnak. Kivételként jelenik meg Irene Adler alakja, az egyetlen nőé, aki képes volt túljárni Sherlock Holmes, a híres detektív eszén.

Összességében elmondható, hogy a globalizáció, a nagyvárosi agglomeráció és a gender-mainstream stratégiák átalakították a társadalmi nemi szerepek megítélését; már nem beszélhetünk adott viselkedésmintákról, kommunikációs aktusokról úgy, mint „csak” női vagy „csak” férfijellemző. Sokkal inkább úgy értelmezhetjük ezeket, mint térben és időben változó szerepkörök.

FELHASZNÁLT IRODALMI MŰVEK ÉS ADAPTÁCIÓK

DOYLE 2000a

DOYLE, Arthur Conan: *Sir Arthur Conan Doyle összes Sherlock Holmes története I.* (szerk. Tóth László) Szukits Könyvkiadó, Szeged, 2000.

DOYLE 2000b

DOYLE, Arthur Conan: *Sir Arthur Conan Doyle összes Sherlock Holmes-története II.* (szerk. Tóth László) Szukits Könyvkiadó, Szeged, 2000.

DOYLE 2009

DOYLE, Arthur Conan: *The Complete Sherlock Holmes.* Barnes and Noble, New York, 2009.

MARTIN 1900

MARTIN, Arthur (dir.): *Sherlock Holmes Baffled.* Silent Film. American Mutiscope and Biograph Company, United States, 1900.

MOFFAT–GATISS 2010–

MOFFAT, Steven–GATISS, Mark (eds.): 2010–jelenleg. *Sherlock.* BBC Series. Hartwoods Film Company, 2010–jelenleg.

TRÉVILLE 1912

TRÉVILLE, Georges (dir.): *The Copper Beeches.* Société Française des Films et Cinématographes Éclair, Franco–British Film Company, United States, 1912.

IRODALOM

BEETHAM 2000

BEETHAM, Margaret: The Agony Aunt, The Romancing Uncle and The Family of Empire: Defining the Sixpenny Reading Public in the 1890s. In: BRAKE, Laurel–BELL, Bill–FINKELSTEIN, David (eds.): *Nineteenth-Century Media and The Construction of Identities*. Palgrave Press, London, 2000, 253–270.

BORONKAI 2006

BORONKAI Dóra: A „genderlektusokról” egy szociolingvisztikai diskurzuselemzés tükrében. *Szociológiai Szemle*, 2006, 4. szám, 64–87.

CONNELL 2000

CONNELL, Robert William: *The Men and the Boys*. Polity Press, Cambridge, 2000.

CROMPTON 2011

CROMPTON, Constance: Dissimulation And The Detecting Eye. Female Masculinity In „Scandal In Bohemia”. *Nineteenth-Century Gender Studies*, Vol. 3, No. 7 (2011).

GEERTZ 2001

GEERTZ, Clifford: *Az értelmezés hatalma*. Osiris Kiadó, Budapest, 2001.

HUSZÁR 2009

HUSZÁR Ágnes: *Bevezetés a gendernyelvészetbe. Miben különbözik és miben egyezik a férfiak és nők nyelvhasználata és kommunikációja?* Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához 98. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2009.

HYSELL 2007

HYSELL, James: Violent Crime in Victorian England: A Gender Analysis of Sherlock Holmes. *Historia*, 2007. 241–249.

<http://castle.eiu.edu/historia/archives/2007/Hysell.pdf> (letöltve: 2014. január 10.)

JANN 1990

JANN, Rosemary: Sherlock Holmes Codes the Social Body. *ELH*, 57 (1990), 685–708.

RUSKIN 1889

RUSKIN, John: *Sesame and Lillies. Two lectures by John Ruskin, LL. D. Honorary student of Christ Church, and honorary fellow of Corpus Christi College, Oxford. II. Of Queen's Garden*. George Allen, Sunnyside, Orpington, Kent, 1889.

RUSKIN 1911

RUSKIN, John: *Szezámok és Liliomok*. Ford. Farkas Klára. Kisfaludy Társaság–Franklin Társulat, Budapest, 1911.

VICKERY 1993

VICKERY, Amanda: Golden age to separate spheres? A review of the categories and the chronology of the english women's history. *The Historical Journal*, 2 (1993), 383–414.

WEATHERALL 2011

WEATHERALL, Ann: Nyelv, diskurzus és genderidentitás. In: JUHÁSZ Valéria–KEGYESNÉ SZEKERES Erika (szerk.): *Társadalmi nem és nyelvhasználat – Válogatott szemelvények az angol és német szakirodalomból*. Szegedi Egyetemi Kiadó–Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged, 2011, 21–44.